

Iwona Imańska

badania nad księgozbiorem prywatnym toruńskiego burmistrza Jana Gotfryda Rösnera

Burmistrz Jan Gotfryd Rösner był jedną z tragiczniejszych postaci w historii Torunia. O jego działalności politycznej i roli w wypadkach z 1724 r. napisano już wiele. Warto zatem zwrócić uwagę na inne aspekty życia burmistrza – na przykład jego zainteresowanie książką, gdyż Rösner, jak inni liczni przedstawiciele władzy w dawnym Toruniu, był właścicielem sporego księgozbioru prywatnego.

Jan Gotfryd (Johann Gottfried) Rösner¹ nie był torunianinem z urodzenia. Przyszedł na świat w Sulechowie (niem. Züllichau) 21 listopada 1658 r. jako syn kupca Tobiasza i Teodory Wendt. Po otrzymaniu podstaw wykształcenia w miejscowej szkole i następnie w Lesznie podjął dalszą naukę w Toruńskim Gimnazjum Akademickim. W poczet jego uczniów został wpisany 4 sierpnia 1676 r.² Później studiował prawo i historię w Lipsku i Frankfurcie nad Odrą, by zakończyć studia wygłoszeniem w 1683 r. w Lipsku dysputy *De remediis subsidiariis...*, którą pisał pod kierunkiem rektora Andreasa Myliususa. W kolejnym roku przybył do Torunia bogatszy o gruntowne wykształcenie i biegłą znajomość języków klasycznych. Z języków nowożytnych, oprócz niemieckiego, władał także polskim i francuskim. W Toruniu najpierw zajął się kupiectwem, by z czasem założyć dom handlowy na Nowym Mieście. W 1687 r. za wstawiennictwem pastora Aarona Blivernitza został sekretarzem toruńskiej rady miejskiej. Dalszą karierę urzędniczą i wejście w krąg miejscowego patrycjatu umożliwiło mu zawarte w 1694 r. małżeństwo z córką rajcy, Anną Katarzyną Kissling, zmarłą bezpotomnie w 1708 r. Cztery lata po ślubie, w 1698 r. został rajcą, w 1703 r. pierwszy raz wybrano go na królewskiego burgrabiego oraz burmistrza. Burmistrzem był do śmierci, w tym kilkakrotnie burmistrzem prezydującym³.

Zasiadając w radzie zajmował się wieloma sprawami. Między innymi w latach 1706–1724 był też protoscholarchą i do jego zadań należała opieka nad szkołami i bibliotekami. Sprawy te były mu bardzo bliskie, dał się poznać jako zwolennik reformy studiów i przywrócenia szkole pozycji z czasów burmistrza Henryka Strobanda⁴. Żywo interesował się też losem księgozbioru toruńskiego gimnazjum. Wiele ciepłych słów pod jego adresem wypowiedział w pracy poświęconej bibliotece jej wieloletni opiekun i rektor szkoły Piotr Jaenichius. Według niego Rösner „codziennie oddawał te swoje zalety nie tylko na obronę wszystkich spraw szkolnych i naukowych, lecz cały zapał, troskę i myśli obrócił na powiększenie biblioteki i jej

¹ Podstawowe informacje z biografii J. G. Rösnera pochodzą z dwóch biogramów: S. Achremczyk, *Roesner Jan Gotfryd*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 31/3, Wrocław 1988, s. 380–381, i S. Salmonowicz, *Rösner Jan Gotfryd*, [w:] *Toruński słownik biograficzny* (dalej: TSB), t. 2, Toruń 2000, s. 209–210.

² *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600–1817*, cz. 1 (1600–1717), wyd. Z. H. Nowak, J. Tandecki, Toruń 1997, s. 198.

³ J. Dygdała, *Urzednicy miejscy Torunia. Spisy*, cz. III: 1651–1793, Toruń 2002, s. 63–73, 238.

⁴ S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681–1817. Studium z dziejów nauki i oświaty*, Poznań 1973, s. 49, 83.

ozdób, ku wielkiemu pożytkowi uczonych”⁵. Jako burmistrz miał konflikty z Trzecim Ordynkiem i z jezuitami. Jego działalność i życie zakończyły wydarzenia tzw. tumultu toruńskiego z 16–17 lipca 1724 r., w wyniku których wraz z dziewięcioma innymi osobami został skazany na śmierć. Wyrok wykonano 7 grudnia 1724 roku.

Burmistrza Rösnera można zaliczyć do grupy tzw. uczonych (*litterati, Gelehrte*)⁶. Byli to ludzie mający staranne wykształcenie, żywo interesujący się sprawami nauki, a jednym z przejawów takiej postawy było posiadanie własnego księgozbioru, który zapoczątkowały książki kupowane w trakcie edukacji szkolnej i uniwersyteckiej. *Litterati* traktowali książkę częściowo jako nieodzowny element pracy zawodowej, częściowo była im potrzebna do pogłębienia zainteresowań prywatnych, a bywała też przedmiotem pasji bibliofilskiej. Dotychczasowa wiedza na temat tego pola zainteresowań Rösnera jest dość skąpa. Pierwsze informacje o książkach posiadanych przez burmistrza pochodzą ze spisu sporządzonego dwa dni po jego ścięciu, 9 grudnia 1724 r. W obecności urzędników skierowanych do tej czynności przez magistrat dokonano wówczas specyfikacji „substancyi ruchomey i nieruchomey” należącej do byłego burmistrza, a wyceną dóbr zajęli się odpowiedni rzemieślnicy. Spisane rzeczy, zgodnie z wyrokiem królewskiego sądu asesorskiego w Warszawie, miały zostać skonfiskowane na rzecz miasta⁷. Wykaz obejmował: pieniądze w gotówce, wyroby ze srebra, klejnoty, przedmioty z miedzi i cyny, karety i wozy, suknie i bieliznę, wyroby stolarskie, obrazy, lustra, wyposażenie spichrza, należące do burmistrza dobra nieruchome (kamienica na ul. Szczytnej, kamienica przy Bramie Chełmińskiej i na Nowym Mieście oraz dom koło drukarni na Starym Mieście). W końcu spisu wymieniono książki według formatów. Jednak spis nie został skończony, zawiera jedynie czterdzieści jeden tytułów w formacie folio⁸. Wydaje się, że miasto przejęty majątek częściowo przeznaczyło na licytację. Rada miejska już na posiedzeniu 16 kwietnia 1725 r. udzieliła zgody na aukcję majątku po burmistrzu⁹, a 27 sierpnia tego roku zajmowała się sprawą licytacji książek i mebli należących niegdyś do Rösnera¹⁰. Aukcja rozpoczęła się 1 października. Zgodnie z obowiązującymi w mieście przepisami wcześniej „celem upamiętnienia wystawcy” jedna książka z tego zbioru miała trafić do biblioteki gimnazjum akademickiego, druga do zbiorów rady miejskiej. Pod tą datą odnotował ją ówczesny kronikarz miasta Dawid Brauer, zauważając, że licytacja była okazją do nabycia czegoś z majątku Rösnera¹¹. Drukowany katalog licytacyjny nie zachował się.

Do tej pory wydawało się, że na wspomnianą aukcję wystawiono całą kolekcję burmistrza, tak jednak nie było. Okazuje się, że w Toruniu pod młotek licytatora trafiła tylko część biblioteki. Dalszy jej fragment został zlicytowany przeszło dwa lata później w Wittenberdze. Początek aukcji wyznaczono na 3 lutego 1728 r., po zakończeniu wyprzedaży księgozbioru Johanna Christopha Wichmannshause-na, zmarłego 17 stycznia 1727 r. filologa, profesora greki na uniwersytecie w Wittenberdze i dyrektora biblioteki uczelnianej. Był on właścicielem pokaźnej kolek-

⁵ P. Jaenichius, *Notitia Bibliothecae Thorunensis*, Jenae 1723, s. 41. Cyt. za: K. Podlaszewska, *Notitia Bibliothecae Thorunensis Piotra Jaenichiusa z 1723 r. Przyczynek do dziejów biblioteki gimnazjum toruńskiego*, Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu, Nauka o Książce 3, 1965, s. 27.

⁶ J. Dygdała, op. cit., s. 22.

⁷ S. Kujot, *Sprawa toruńska z r. 1724*, Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, 20: 1894, s. 94.

⁸ Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: APT), Akta miasta Torunia, Kat. II, XIII, 46, s. 397–406.

⁹ Ibidem, Kat. II, II, 28, k. 46.

¹⁰ Ibidem, Kat. II, II, 28, k. 122v-123. Por. też I. Imańska, *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007, s. 22, 69–70.

¹¹ APT, Akta miasta Torunia, Kat. II, XIII, 54, s. 254, D. L. Brauer, *Geschichte der Stadt Thorn*.

cji książek, które licytowano w trzech częściach w 1728 r.: po raz pierwszy od 17 stycznia, następnie w lipcu i zakończono licytacją prowadzoną od 19 listopada¹². Książki Rösnera trafiły pod młotek licytatora po pierwszej wyprzedaży kolekcji Wichmannshausena. Tym razem zachował się katalog¹³, a w każdym razie jego spora część; do naszych czasów nie przetrwał dodatek (*Anhang*), być może wymieniono w nim ubrania i inne ruchomości, które miały również być przedmiotem aukcji. W sumie na 46 niepaginowanych stronach zostały spisane 644 woluminy, przy czym nie wszystkie sprzedawane książki były własnością toruńskiego burmistrza. Na karcie tytułowej katalogu widnieje tylko jego nazwisko jako głównego właściciela licytowanego zbioru, proveniencja reszty dzieł nie została ujawniona. W opisie wystawionych na sprzedaż książek także nie ma żadnych wskazówek co do ich pochodzenia. Dlatego trudno stwierdzić, które z wykazanych w katalogu tytułów były własnością toruńskiego burmistrza i czy rzeczywiście stanowiły największą część licytowanego zbioru. Być może umieszczenie na karcie tytułowej nazwiska Rösnera miało charakter reklamowy, było rodzajem wabika przyciągającego zainteresowanie licytacją, gdyż – jak wiemy – wydarzenia toruńskie z 1724 r., a przede wszystkim ich reperkusje odbiły się szerokim echem w całej protestanckiej Europie. Mimo to, podchodząc ostrożnie do katalogu z wittenberskiej aukcji i korzystając z kilku innych fragmentarycznych źródeł, w tym zachowanych egzemplarzy książek ze znakami własnościowymi Rösnera¹⁴, warto spróbować zasygnalizować jego zainteresowania czytelnicze.

Spis rzeczy należących do Rösnera pokazuje, że kompletowanie książek traktował poważnie. Przeznaczył na nie osobne pomieszczenie na piętrze kamienicy ozdobione, jak można wnioskować ze specyfikacji, kilkoma różnej wielkości obrazami w ramach. Wśród nich były trzy obrazy *ex historia Ovidii*, jeden alabastrowy i jeden umieszczony nad kominkiem. W bibliotece wisiało jeszcze mosiężne lustro¹⁵.

Rösner nie znaczył swych książek superekslibrisem ani ekslibrisem, poprzestając na podpisie. Podpis burmistrza widnieje na karcie tytułowej kilku zachowanych do dziś książek z jego kolekcji, czasami nawet z datą nabycia¹⁶. Pod tym względem nie odbiegał od innych kolekcjonerów książek w Toruniu, ponieważ zaczęli się oni posługiwać ekslibrisami dopiero od połowy XVIII stulecia¹⁷. Dbając o nabyte książ-

¹² Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten Lexicon*, Bd. 4, Leipzig 1751, szp. 1939–1940; Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen, 1727, nr 99 z 11 XII, s. 993. Por. też G. Loh, *Verzeichnis der Kataloge von Buchauktionen und Privatbibliotheken aus dem deutschsprachigen Raum*, Tl. 1, Leipzig 1995, s. 213, 215, 216.

¹³ *Catalogus librorum variorum Theolog. Iuridic. Medico-Politic. Philosophic. Historic. Philolog. Mathematicorum, Imprimis ex Bibliotheca B. Roesneri, Praesidis quondam Thorunensis collectorum, qui D. III. Februar. et seqq. Anno 1728. finita Auctione Bibliothecae Wichmannshaus. Vitembergae plus licitantibus Auctionis lege vendentur. Nebst einigen Kleidern und Mobilien*, Vitembergae [1728], Literis Gaebertianis. Egzemplarz tego katalogu znajduje się w Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sygn. 4.A.1334, angeb.3. Dostęp również [online], [dostęp 24 V 2012]. Dostępny w World Wide Web: http://digital.slub-dresden.de/fileadmin/data/339270861/339270861_tif/jpegs/339270861.pdf.

¹⁴ Jedna książka jest obecnie przechowywana w zbiorach starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, 10 woluminów z kolekcji Rösnera posiada Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu (dalej: WBP-KK). Bardzo dziękuję Pani Krystynie Wyszomirskiej, kierownicze Działu Zbiorów Specjalnych, za wskazanie mi książek należących niegdyś do Rösnera.

¹⁵ APT, Akta miasta Torunia, Kat. II, XIII, 46, s. 399.

¹⁶ Burmistrz nie miał stałego wzoru podpisu: spotyka się zarówno pełne brzmienie imion i nazwisko, jak i inicjały imion z nazwiskiem, a nawet tylko inicjały imion i nazwiska.

¹⁷ Na temat ekslibrisu toruńskiego zob. K. Wyszomirska, S. Wyszomirski, *Toruński ekslibris XVIII wieku w zbiorach Książnicy Miejskiej w Toruniu*, Toruń 1996.

ki, Rösner zaopatrywał je w trwałe oprawy, najczęściej tradycyjnie oprawiając je w jasny pergamin. Kilka dzieł miało cenniejsze okładziny, na przykład powleczone posrebrzaną blachą, którą w specyfikacji wyceniono na 24 floreny, lub aksamitem o wartości 15 florenów¹⁸. Jako czytelnik burmistrz nie dopisywał własnych uwag na kartach książek, nie noszą też one śladów podkreśleń, poprawek ani uzupełnień.

Trudno dziś dokładnie opisać zawartość księgozbioru Rösnera. Sporządzony po jego śmierci, nieukończony wykaz nie upoważnia do pełnej charakterystyki jego zainteresowań czytelniczych, podobnie jak katalog z aukcji wittenberskiej, gdyż nie wiemy, które z wystawionych na licytację książek były jego własnością. Należy jeszcze pamiętać, że Rösner był właścicielem pewnej liczby książek – zapewne co najmniej kilkuset, jeżeli nie kilku tysięcy – które sprzedano na aukcji w Toruniu zapoczątkowanej 1 października 1725 roku.

Przyjrzyjmy się na początek tym czterdziestu jeden tytułom z nieukończonej specyfikacji. Trzeba zaznaczyć, że od strony bibliograficznej jest to wykaz bardzo niedokładny – zawiera jedynie nazwisko autora i skrócony tytuł książki, czasem podany w brzmieniu, w jakim wówczas określano daną książkę, oraz liczbę tomów w przypadku prac wielotomowych. Autor spisu całkowicie pominął takie elementy tytułatury, jak miejsce i rok druku, nazwisko drukarza lub nakładcy, cechy nabyte dzieła: oprawę, stan zachowania. Spis ów swą formą i zawartością nie odbiegał jednak od inwentarzy sporządzanych w tym czasie w Toruniu i w innych miastach. Mimo zgłoszonych zastrzeżeń na jego podstawie można zidentyfikować większość występujących w nim tytułów. Od razu widać, że burmistrz posiadał książki o różnej tematyce: zarówno pisma autorów klasycznych, dzieła z zakresu prawa, polityki, historii, jak i prace filozoficzne, medyczne oraz teologiczne.

W omawianej grupie najliczniej było reprezentowane prawo – tej dziedziny dotyczyła połowa spisanych książek. Aż osiem, czyli trochę mniej niż połowę dzieł prawniczych napisał Benedykt Carpozovius, żyjący w XVII w. prawnik i profesor uniwersytetu lipskiego. Z twórczości Caspara Manza (1606–1677), prawnika związanego z uczelniami w Dillingen i Ingolstadtzie, a także odpowiedzialnego za zakończone sukcesem reformy prawa w księstwie Pfalz-Neuburg za czasów księcia Filipa Wilhelma, toruńskiego burmistrza zainteresowały trzy prace poświęcone prawu rzymskiemu¹⁹.

Rösnerowi były znane również książki kilku innych niemieckich prawników z tego stulecia: Johanna Ottona Tabora, Johanna Brunnemanna, związanego z Wittenbergą Gottfrieda Christiana Leisera oraz żyjącego na przełomie stuleci XVI i XVII Christophera Besoldusa. W swej bibliotece miał także dzieła kilku prawników z XVI w., w tym Fernando Vázquezza Menchaca, hiszpańskiego jurysty i humanisty, zaliczanego do najznakomitszych specjalistów z tej dziedziny w czasach Filipa II; François Douarena, znawcy prawa rzymskiego związanego z uniwersytetem w Bourges; Giacomina Menochia, profesora prawa z Padwy. Godna odnotowania jest też ze względu na przydatność w praktyce urzędniczej edycja prawa saksońskiego, określona przez spisującego wykaz jako olbrzymia, niestety nie daje się zidentyfikować bibliograficznie.

¹⁸ APT, Akta miasta Torunia, Kat. II, XIII, 46, s. 398.

¹⁹ *Deutsche biographische Enzyklopädie*, Bd. 6, München 1997, s. 602; Eisenhart, *Manz Kaspar*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd. 20, Berlin 1970, s. 283. W spisie figurowały następujące książki autorstwa Manza: *De testamento valico vel invalido* (I wyd. Augsburg 1661); *Bibliotheca aurea iuridico-politico-theoretice-practica: X tractatibus iuris constans* (I wyd. Frankfurt nad Menem 1695); *Commentarius ratio-regularis in quatuor libros institutionum imperialium* (I wyd. w Ingolstadt 1645).

Kolejną dziedziną licznie reprezentowaną w omawianym księgozbiorniku jest historia. Spis notuje dwie książki pióra znanego i popularnego w Prusach Królewskich Samuela Pufendorfa (1632–1694), historyka, ale także teoretyka prawa, jednego z twórców prawa międzynarodowego i teorii prawa natury. Niewykluczone, że Rösner oddawał się również lekturze jego pism z zakresu prawa; fragmentaryczny wykaz księgozbiornika zawiera jedynie przykłady twórczości historycznej Pufendorfa, mianowicie prace poświęcone Karolowi Gustawowi i Fryderykowi Wilhelmowi²⁰. Rösner miał też jakieś bliżej nieokreślone dzieła innego historyka niemieckiego, dobrze znanego w prowincji pruskiej – żyjącego w XVI w. Johannes Sledenusa, autora *De quatuor summis imperiis libri tres*, zarysu dziejów powszechnych, który w krajach protestanckich stał się popularnym podręcznikiem historii i był używany między innymi w gimnazjach akademickich w Gdańsku, Elblągu i Toruniu²¹. Niemiecką historiografię w tym zestawie reprezentuje jeszcze tworzący na przełomie XV i XVI w. Johannes Aventinus, urzędowy historiograf bawarski, przedstawiciel nurtu antykwarycznego; tym razem wiemy, że toruński burmistrz miał główne jego dzieło, *Annales Boiorum*²². Spoza kręgu niemieckiego znanym Rösnerowi autorem był Antonio Albizzi, włoski prawnik, ale też genealog. Torunianin miał jego *Principum Christianorum Stemmata*, zbiór rycin pokazujących drzewa genealogiczne ważnych domów królewskich i szlacheckich ówczesnej Europy. Historyków starożytnych w spisie reprezentuje Liwiusz z bliżej niesprecyzowaną bazylejską edycją jego dzieła. Twórczość autorów klasycznych przybliżał Rösnerowi zapewne Caelius Rhodiginus, żyjący na przełomie XV i XVI w. wenecki znawca literatury greckiej i łacińskiej, gdyż w omawianym spisie widnieje jego *Antiquarum Lectionum*, zbiór notatek odnoszących się do literatury klasycznej.

Z pozostałych dziedzin na uwagę zasługuje przede wszystkim dzieło wybitnego flamandzkiego kartografa i geografa z XVI w. Abrahama Orteliusa *Theatrum Orbis Terrarum* – pierwszy nowożytny atlas, zawierający usystematyzowany zbiór map świata, opublikowany w 1570 r., cieszył się dużym zainteresowaniem, co odzwierciedlało się w mnogości edycji. W wykazie były też wymienione dwie książki z zakresu medycyny: *Quaestionum medico-legalium* Paola Zacchia, włoskiego medyka uważanego za ojca medycyny sądowej, lekarza papieża Innocentego X i Aleksandra VII, oraz *Opera medica theoretico-practica* niemieckiego lekarza Michaela Ettmüllera. Popularny słownik języka łacińskiego *Thesaurus eruditionis scholasticae* opracowany przez niemieckiego filologa Basiliusa Fabera pojawił się w omawianym spisie trzykrotnie. Niewykluczone, że burmistrz miał różne edycje słownika, gdyż dzieło to, opublikowane po raz pierwszy w 1571 r., było potem wielokrotnie wznawiane, a ponadto wychodziły jego wydania poprawione i uzupełnione między innymi przez synów autora Philippa i Christopha, a także przez Paula Franka, Augusta Buchnera i Christopha Cellarius²³.

Wśród kilku poloników należy zwrócić uwagę przede wszystkim na słownik opracowany przez Grzegorza Knapusza, odnotowany w specyfikacji jako „Thesaurus Latino graecus”; prawdopodobnie chodzi o popularne dzieło tego leksykografa *Thesaurus polono-latino-graecum*. Rösner miał także dwie prace miejscowych autorów: Adama Freitag²⁴ i Konrada Tamnitiusa. Twórczość Freitag²⁵, lekarza, ma-

²⁰ Były to: *De Rebus a Carolo Gustavo Sueciae Rege Gestis Commentaria*, Norimberga 1696 i *De Rebus Gestis Friderici Wilhelmi Magni, Electoris Brandenburgici*, Berlin 1695.

²¹ J. Serczyk, *25 wieków historii. Historycy i ich dzieła*, Toruń 1994, s. 148–149; S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681–1817*, s. 158.

²² J. Serczyk, op. cit., s. 151–152.

²³ Kämmerl, *Faber Basilius*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd. 6, Berlin 1968, szp. 488–489.

tematyka, inżyniera wojskowego, związanego przez krótki czas z toruńskim gimnazjum akademickim, reprezentuje jego główne dzieło z zakresu fortyfikacji *Architectura militaris*, bogato ilustrowane, opublikowane po raz pierwszy w Lejdzie w 1631 roku²⁴. Tamnitius natomiast zapisał się w dziejach miasta jako utalentowany, przedwcześnie zmarły poeta nowolaciński. Spod jego pióra wyszło wiele panegiryków, efektownie wydanych przez miejscową drukarnię. Pisał je na cześć władców polskich, a także na chwałę rodzinnego miasta²⁵. Nie wiemy, który zaciekał Rösnera na tyle, że włączył go do swoich zbiorów, gdyż w specyfikacji określono dzieło Tamnitiusa jednym słowem: „Panegiricus”.

Dwie z wymienionych wyżej książek znajdują się obecnie w zasobach starych druków Książnicy Kopernikańskiej. Praca włoskiego prawnika G. Menochia *De praesumptionibus, coniecturis, signis et indicijs commentaria: in sex distincta libros et recensin lucem edita*, opublikowana w Kolonii w 1628 r., do rąk burmistrza trafiła przeszło pół wieku później, w 1684 roku²⁶. Natomiast jedno z dzieł medycznych, książka innego Włocha, Paola Zacchia *Quaestionum medico-legalium* (Frankfurt nad Menem 1688), wzbogaciła księgozbiór Rösnera prawie zaraz po wydrukowaniu, bo w 1689 roku²⁷. Ponadto Książnica w swych bogatych zbiorach ma jeszcze szesnaście innych tytułów książek (w ośmiu woluminach) będących niegdyś jego własnością. Tematycznie nie odbiegają one od przedstawionych w artykule. Połowa z nich to dzieła prawnicze, głównie autorstwa niemieckich jurystów żyjących w XVII stuleciu. Rösner miał między innymi książkę *Syntagma jurisprudentiae, secundum ordinem Pandectarum concinnatum* (Jena i Helmstadt 1678) Georga Adama Struvego, prawnika związanego z uniwersytetem w Jenie i autora podręcznika prawa popularnego w XVII i XVIII w., zatytułowanego *Jurisprudentia Romano-Germanica forensis*; być może burmistrz posiadał również wspomniany podręcznik. Z pewnością zaś trafiły do jego rąk trzy prace Johanna Straucha, prawnika także początkowo wykładającego na uczelni w Jenie, a później w Giessen, oprowiane w jeden wolumin wraz z komentarzem pióra dobrze znanego na tym terenie niemieckiego uczonego, prawnika i filozofa Christiana Thomasiusa²⁸.

W tej grupie książek Rösnera sprawy polskie reprezentuje klocek intrologatorski z trzema polskojęzycznymi tekstami związanymi z dyskusją nad indygenatem pruskim, podjętą w końcu XVII w.²⁹ Spośród poloników ze zbiorów burmistrza w Książnicy Kopernikańskiej jest też obecnie przechowywany traktat polityczny z 1690 r. pióra Kazimierza Zawadzkiego, kasztelana chełmińskiego, pisarza politycznego

²⁴ J. Serczyk, *Freitag Adam*, [w:] TSB, t. 1, s. 100–101.

²⁵ S. Salmonowicz, *Kultura umysłowa Torunia w dobie renesansu, reformacji i wczesnego baroku*, [w:] *Historia Torunia*, t. 2, cz. 2, oprac. J. Dygdała, S. Salmonowicz, J. Wojtowicz, Toruń 1996, s. 236.

²⁶ Egzemplarz w zbiorach WBP-KK, sygn. 5621.

²⁷ Zob. egzemplarz w zbiorach WBP-KK, sygn. 5584.

²⁸ Były tam następujące prace J. Straucha: *Dissertatione juris publici* (Frankfurt i Lipsk 1680); *Ad quinquaginta decisiones Justiniani Imperatoris, exercitationes sex...*, [Giesse?] 1676; *Lexicon particularum juris, seu de usu et efficacia quorundam syncategorematum, et particularum in declinabilem...*, Francofurt i Jena 1671, i Ch. Thomasiusa *Annotationes theorico-practicae in celeberrimi JCTI D. Johannis Strauchii & Dissertationes Undetriginta ad Universum Jus Justinianum privatum...*, Francofurt i Lipsk 1683. WBP-KK, sygn. 1525–1528.

²⁹ Były to: *Z dotrzymanego indygenatu pruskiego dobro pospolite, z niedotrzymanego uszczerbek y ruina prowincyi, przez Indygenę Pruskiego swiatu wywiedziona. Przydana Juris correct Inter Fratres & Sorores de Successione Defensio*, B. m. i dr.; 1696; *Respons indygenie pruskiemu na wywiedzenie swiatu uszczerbku z niedotrzymanego pożytku z dotrzymanego indygenatu pruskiego każdemu szlachcicowi polskiemu, winę y prawdę kochającemu do przeczytania potrzebny*; b. m. dr. i r.; *Replik Indygeny Pruskiego na Respons gruby, in Veritate, & Justitia błędzący, z obszerniejszym koło tego wywodem, każdemu prawdę i dobro pospolite kochającemu, pod rozsądek podana*. A. B., b. m. dr. i dr. 1697. WBP-KK, sygn. 424–426.

i kronikarza, dedykowany królowi Janowi III Sobieskiemu³⁰. Próbkę literatury pięknej z kolekcji Rösnera daje kolejny klocek introligatorski, zawierający teksty Christiana Weisego, niemieckiego pisarza, dramaturga i pedagoga, który będąc rektorem gimnazjum w Zittau napisał około pół setki sztuk teatralnych, wystawianych następnie w szkole. Co najmniej trzy sztuki, powstałe w latach 1680–1681, znalazły się w księgozbiornie toruńskiego kolekcjonera³¹.

Znana nam dziś część księgozbiornie Rösnera zawiera również kilka książek o treści religijnej, w tym przetłumaczoną na język niemiecki pracę Alexandra Rossaneusa poświęconą religii na różnych kontynentach³² i jedną z ostatnich ważnych publikacji Philippa Jakoba Spenera, niemieckiego teologa uważanego za ojca pietyzmu³³. Dzieło Spenera, zanim trafiło do biblioteki toruńskiego gimnazjum akademickiego, a wraz z nią w 1923 r. do Książnicy Miejskiej (obecnej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej), przeszło przez ręce kilku osób. Był wśród nich Jan Jakub Haselau, który po przyjeździe do Torunia w 1763 r. został najmłodszym pastorem w staromiejskim zborze ewangelickim, a jako znawca i miłośnik książek często uczestniczył w aukcjach powiększając swoją kolekcję³⁴. Z jego notatek zapisanych na odwrocie górnej okładziny pierwszego tomu książki Spenera, poniżej naklejonego ekslibrisu, którym znaczył swoje książki, dowiadujemy się, że omawiany egzemplarz nabył na licytacji biblioteki Jana Rechenberga, żyjącego w latach 1687–1758 pastora w kościele św. Trójcy. Wyprzedaż przeprowadzono pięć lat po jego śmierci, czyli wkrótce po przybyciu Haselaua do Torunia. Daty życia Rechenberga z kolei mogą sugerować, że pastor ten był aktywnym uczestnikiem aukcji księgozbiornie burmistrza Rösnera i tą drogą trafiła do niego książka niemieckiego pietysty.

Toruńska licytacja pomesnerowskich książek dała wielu bibliofilom znakomitą okazję do wzbogacenia własnych kolekcji. Ponieważ nie zachował się towarzyszcy jej katalog, nie jest możliwe odtworzenie księgozbiornie i wnioskowanie na temat zainteresowań czytelniczych Rösnera na jego podstawie. Szczątkowe informacje, jakie mamy, są jednak zachęcające. Wiemy, że czynnym uczestnikiem aukcji był Jakub Zabler, pochodzący z Węgier profesor toruńskiego gimnazjum. Uczył przede wszystkim języków klasycznych, starożytności, retoryki i poetyki³⁵. Korzystał z różnych możliwości powiększenia swego księgozbiornie, a do tego miał zwyczaj na każ-

³⁰ K. Zawadzki, *Vere repraesentans Speculum Anomaliam in Capitibus Imperii Sarmatici*, Warszawa 1640. WBP-KK, sygn. 611.

³¹ E. Schmidt, *Weise Christian*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd. 41, Berlin 1971, s. 523–533. Były to: Ch. Weise, *Das Ebenbild eines Behorsamen Glaubens welches Abraham in der vermeinten Opferung seines Isaacs beständig erwiesen, wie solches den 4. Mart. M D C LXXX auf der Zittauischen Schaubühne vorgestellt worden*, Zittau 1682; *Der Tochter Mord, welchen Jephtha unter dem Vorwande eines Opfers begangen hat den 13. Febr. MDCLXXIX. auff der Zittauischen Schaubühne vorgestellt*, Zittau 1680; *Der gestürzte Marggraff von Ancre, in einem Trauer-Spiele den XIV. Febr. MDCLXXIX auf der Zittauischen Schaubühne vorgestellt*, Zittau [1681]. WBP-KK, sygn. 110212 G.8° 329.

³² A. Rossaeus, *Der gantzen Welt Religionen; oder Beschreibung aller Gottes-und Götzendienste, wie auch Ketzereyen in Asia, Africa, America, und Europa, von Anfang der Welt biß auff diese gegenwertige Zeit*, Amsterdam 1668. WBP-KK, sygn. 985.

³³ Ph. J. Spener, *Theologische Gedencken und andere briefliche Antworten auff geistliche sonderlich zur erbauung gerichtete Materien zu unterschiedenen Zeiten aufgesetzt und nun auff langwieriges Anhalten Christlicher Freunde in einige Ordnung gebracht*, Th. 1–4, Halle 1700–1702. WBP-KK, sygn. 103782.

³⁴ K. Wyszomirska, S. Wyszomirski, op. cit., s. 27–28; I. Imańska, op. cit., s. 100–104, 106–107.

³⁵ S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie a ziemie Korony Węgierskiej w XVII i XVIII w.*, [w:] *Księga pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. 1: XVI–XVIII w., red. Z. Zdrójkowski, Toruń 1972, s. 191–192.

dej nabytej książce zapisywać w jaki sposób wszedł w jej posiadanie. Na aukcjach książek bywał od chwili przybycia do Torunia w 1718 r. do śmierci w 1753 r.³⁶ Z licytowanej biblioteki Rösnera kupił kilka dzieł, w tym Nowy Testament w języku greckim, w edycji amsterdamskiej oficyny Daniela Elzewira z 1675 r., który znajduje się obecnie w zbiorach starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu³⁷. Z kolei dzięki zainteresowaniu tą licytacją innego znakomitego bibliofila, Józefa Andrzeja Załuskiego, wiemy, że toruński burmistrz miał w kolekcji także książki rękopiśmienne. Jedną z ich był pochodzący z XVII stulecia herbarz szlachty Prus Królewskich opracowany przez Jana Karola Dachnowskiego. Ów manuskrypt kosztował współtwórcę biblioteki publicznej aż 300 florenów³⁸. Zestaw książek z biblioteki Rösnera zachowanych do dziś uzupełnia dzieło Cycerona *Rhetorica ad Herennium libri III* (Wenecja 1546), które do jego kolekcji trafiło w 1694 r., a obecnie jest przechowywane w Bibliotece Uniwersyteckiej w Erfurcie³⁹.

Ostatnim ze źródeł, które może rzucić trochę światła na prywatną bibliotekę Rösnera, jest wspomniany wyżej katalog z licytacji przeprowadzonej w Wittenberdze w 1728 r., do którego jednak należy podejść z dużą ostrożnością ze względu na przedstawione już tu zastrzeżenia. Na licytację wystawiono 644 woluminy, w tym było prawie 80 klocków introligatorskich, zawierających od dwóch do kilkunastu prac, w sumie więc oferowano 771 tytułów. W przeciwieństwie do cząstkowego spisu rzeczy po burmistrzu, przechowywanego obecnie w Archiwum Państwowym w Toruniu, opisy bibliograficzne książek wymienionych w katalogu są dość dokładne, zawierają w większości informacje umożliwiające identyfikację druków: imię i nazwisko autora, tytuł, rok i miejsce druku, liczbę tomów, wzmiankę o cechach edytorskich książki, na przykład większej liczbie ilustracji. Nazwisko drukarza lub nakładcy pojawia się w tytulaturze tylko wtedy, gdy publikacja wyszła z jakiejś uznanej oficyny europejskiej, takiej jak Johann Oporin, Johann Froben i Johannes Petri w Bazylei, Christopher Plantin w Antwerpii, Elzewirowie w Lejdzie, Estiennowie w Paryżu, firma Merianów we Frankfurcie nad Menem. Oczywiście trafiają się opisy mniej dokładne, najczęściej pomijanymi elementami tytulatury są rok i miejsce druku. Niektóre opisy wzbogacają informacje dotyczące cech nabytych książek: stanu zachowania, ewentualnych ubytków, a przede wszystkim oprawy. Najczęściej odnotowanym typem opraw była oprawa pergaminowa, prawie zawsze nowa, czasami barwiona na kolor zielony; woluminów w tej oprawie było przeszło pięćdziesiąt. Pojedyncze książki miały oprawę ze świńskiej skóry, z czarnego korduanu lub tzw. oprawę francuską. Kilkakrotnie w tytulaturze zwrócono uwagę na wartość bibliofilską dzieła, sygnalizując, że jest to druk zaliczany do rzadkich.

³⁶ O sposobach gromadzenia książek przez Zablera por. L. Freytag, *Die Bildnisse der Familie Zabler in der Altstädtischen Kirche in Thorn*, Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, Bd. 23: 1915, s. 103, oraz I. Imańska, op. cit., s. 99–101.

³⁷ *Novum Testamentum*, editio nova..., studio et labore s. Curcellaei, Amsterdam 1675, egzemplarz w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, sygn. Ob.7.II.6948.

³⁸ O pochodzeniu rękopisu i jego cenie świadczy notatka, którą na drugiej karcie umieścił J. D. Janocki. Według jego słów książkę nabył Załuski na aukcji w 1727 r. Jest to pomyłka, gdyż wiele innych źródeł przytoczonych już w tekście wskazuje, że aukcja odbyła się w 1725 r. Janocki zapisał tę informację długo po zakupie książki i mógł się mylić, błędnie też podał nazwisko autora herbarza – Joachim Posselius. Rękopis ze zbiorów Rösnera nie został opatrzony tytułem przez Dachnowskiego, Janocki zatytułował go: „De Prussicarum familiarum insignibus gentilicis virisque et domi et militiae clarissimis auctoris ignoti fragmetum nobile”. Por. J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, z rękopisu Biblioteki Kórnickiej i Biblioteki Narodowej odczytał, wstępem i przypisami opatrzył Z. Pentek, Kórnik 1995, s. XXX. Egzemplarz rękopisu znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej, sygn. III.3143.

³⁹ Egzemplarz z sygnaturą Druck 4° 00171.

Chronologia wydawnicza książek wystawionych na wittenberską aukcję wskazuje, że większość ich właścicieli żyła na przełomie stuleci XVII i XVIII. Prawie 66% publikacji z podanym rokiem druku pochodziło z wieku XVII, 18,5% z wieku XVI, a o trzy procent mniej z wieku XVIII. Wśród licytowanych druków nie było żadnego inkunabułu. Ponadto w grupie dzieł wydanych w XVIII stuleciu dziewięć wyłoczono już po śmierci toruńskiego burmistrza, w latach 1725–1727, więc nie mogły być jego własnością.

Jeszcze bardziej jednolity był licytowany zbiór pod względem typografii wydawniczej. Aż 77% druków wyszło spod pras w miastach niemieckich (Lipsk, Frankfurt nad Menem, Norymberga, Wittenberga), niecałe 10% jako adres wydawniczy miało podane miasto niderlandzkie (Amsterdam, Lejda, Antwerpia), 5% wydrukowano w Szwajcarii (Bazylea, Zurych, Genewa), pojedyncze tytuły pochodziły z tłoczni francuskich, angielskich, włoskich. Prawie 3% książek wyłoczono na ziemiach polskich, głównie w Gdańsku, a także w Warszawie i Krakowie.

Przeszło połowa (55,5%) oferowanych książek była wydana po łacinie, drugą grupę pod względem wielkości stanowiły dzieła w języku niemieckim (42,8%), poza tym występowały pojedyncze druki w językach francuskim, niderlandzkim i angielskim oraz greckim i hebrajskim. Jeżeli chodzi o tematykę licytowanego zbioru – zgodnie z informacją zamieszczoną na karcie tytułowej katalogu uczestnik aukcji miał możliwość nabycia dzieł z wielu dziedzin: teologii, prawa, medycyny, polityki, filozofii, filologii i matematyki. Po dokładnej analizie katalogu do wymienionych dziedzin można dodać geografię, nauki przyrodnicze i literaturę piękną. Proporcje między grupami tematycznymi były różne. Zdecydowanie najwięcej, bo jedną trzecią stanowiły książki teologiczne, jedną piątą prace z zakresu prawa i polityki, niecałe 10% opracowania historyczne, dalej literatura piękna i medycyna; pozostałe dziedziny były reprezentowane przez mniej niż 5% publikacji.

Które z książek wystawionych na wittenberskiej aukcji możemy przypisać Janowi Gotfrydowi Rösnerowi? Przede wszystkim należy zaznaczyć, że wśród wymienionych w katalogu są też książki odnotowane we fragmentarycznym wykazie sporządzonym w Toruniu krótko po ścięciu burmistrza – jeżeli nie ten sam tytuł, to inne prace danego autora. Jako przykład może posłużyć jedno z prawniczych dzieł Caspra Manza: na licytacji można było nabyć jego *Commentarius ratio-regularis in quatuor libros institutionum imperialium* (Norymberga 1671). Podobnie jest w przypadku licznie posiadanych przez Rösnera publikacji Carpzoviusa: w katalogu wymieniono ich dziewięć w ośmiu woluminach, część to zapewne te same tytuły co w specyfikacji toruńskiej, w której jednak opisy książek tego autora są tak lakoniczne, że trudno mieć stuprocentową pewność. Na aukcji wystawiono również książki pióra takich autorów, jak J. Brunneemann, G. Menochio, S. Pufendorf, J. Sleidanus, G. A. Struve, P. Zacchia, Ch. Weise, Ph. J. Spener, Liwiusz. Ich twórczość cieszyła się wówczas sporą poczytnością w kręgu kulturowym bliskim burmistrzowi Rösnerowi. Niektóre ich dzieła miały po wiele wydań, stąd nie ma żadnej pewności, że były wcześniej własnością toruńskiego kolekcjonera. Na przykład pracę z zakresu medycyny autorstwa P. Zacchia wykazuje niedokończony spis rzeczy burmistrza, egzemplarz z jego podpisem znajduje się obecnie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej. Na aukcji w Wittenberdze został wystawiony ten sam tytuł we wcześniejszej edycji z 1666 r., Rösner miał jego wznowienie z 1688 roku.

Prawdopodobnie co najmniej część spośród trzydzieści jeden oferowanych na aukcji w Wittenberdze poloników mogła być własnością tragicznie zmarłego burmistrza. Trzeba jednak zaznaczyć, że nie były to publikacje o lokalnym znaczeniu, a raczej twórczość autorów znanych poza Polską, często tam wydawanych. Domi-

nowały w tej grupie pisma religijne, które wyszły spod pióra związanych z Gdańskiem teologów protestanckich, obrońców ortodoksyjnego luteranizmu Jana Botsacka i Abrahama Calova. W katalogu zostały odnotowane po trzy prace obu teologów. Ich twórczość cieszyła się dużą popularnością zarówno w Prusach Królewskich, jak i w Niemczech, wiele prac miało po kilka edycji, np. dostępne na aukcji dzieło Botsacka *Moralium Gedanensium libri XXX*⁴⁰. Z dorobku Calova, teologa bardzo kontrowersyjnego, który od 1650 r. do końca życia związał się z uczelnią wittenberską, katalog wymienia napisany jeszcze w czasach gdańskich tekst skierowany przeciw synkretyzmowi występującemu wśród luteranów⁴¹. W Wittenberdze licytowano też dwa druki Samuela Schelwiga, czołowego teologa luteranckiego w Gdańsku przełomu XVII i XVIII w., zwolennika pietyzmu, tłoczony w mieście nad Motławą⁴². Oferowano także dwie książki polskich duchownych katolickich: biskupa Stanisława Hozjusza *Opera omnia* w wydaniu słynnej kolońskiej oficyny Martenusa Cholinusa z 1584 r. i biskupa Piotra Mieszkowskiego *Comedia Spei*, dzieło ascetyczne, ale pisane w konwencji dramatu, drukowane w Poznaniu w 1641 r. przez Wojciecha Regulusa.

Wśród poloników spotykamy tylko jedno opracowanie z zakresu prawa – autorstwa Joachima Hoppego, profesora gimnazjum, a także burmistrza w Gdańsku. Jako prawnik zajmował się prawem cywilnym i kanonicznym, ale nawiązywał również do rzymskiego prawa prywatnego i prawa cywilnego, pisząc m.in. na temat Instytucji Justyniańskich. Na aukcję trafiła właśnie jedna z jego prac o tej tematyce, choć nie najważniejsza w dorobku naukowym Hoppego: *Commentatio succincta ad Institutiones Justinianeas* w wydaniu frankfurckim z 1705 r., w której odniósł się także do aktualnej problematyki władztwa mórz i wolności żeglugi⁴³.

Trochę bogatsza była oferta poloników z dziedziny historii i polityki. Na aukcji wystawiono historię Prus pióra Kaspra Schütza, najważniejszą książkę tego gdańskiego historyka, prawnika i sekretarza rady miejskiej⁴⁴, a także główne dzieło polityczne Aarona Aleksandra Olizarowskiego *De politica hominum societate libri tres*, które ukazało się w 1651 r. w wydaniu gdańskiego księgarza i nakładcy Jerzego Förstera. Warto również wspomnieć niemieckojęzyczny wierszowany opis Elbląga – *Lobspruch und Beschreibung der Stadt Elbing in Preussen* (1565) pióra Krzysz-

⁴⁰ Na aukcji wystawiono egzemplarz z pierwszej edycji z 1655 r. drukowanej we Frankfurcie nad Menem. Znane są jeszcze wydania z Jenu z 1678 r. i Lipska z 1689 r. Por. Z. L. Pszczółkowska, *Botsack (Botsaccus) Jan*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej: SBPN), supl. 2, Gdańsk 2000, s. 43–45.

⁴¹ L. Mokrzecki, *Calovius Abraham*, [w:] SBPN, t. 1, red. s. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 190–191. Chodzi o *Examen doctrinae publicae et Syncretisimi ecclesiarum Reformatorum Persona Christi [...] adiunctis quibusdam generalibus quaestionibus et subiunctis ad ealcem philologicis controversiis*, Gdańsk 1649.

⁴² Były to: *De Concilio Hierosolymitano, quod Actorum cap. XV. a v. 1. usq[ue] ad v. 31. describitur, Exercitatio Theologica: in qua non tantum singula Scripturae verba explicantur, & a corruptelis Heterodoxorum omnis generis vindicantur, sed praeterea etiam, multa, quae ad Historiam plenius cognoscendam faciunt, inseruntur, una cum diligenti Examine Quaestionis, de Sanguine Cibario*, Gdańsk 1678, i *Synopsis controversiarum, sub pietatis praetextu motarum, quae in pugillos quaestionum LXI distributae*, Gdańsk 1701.

⁴³ L. Mokrzecki, *Hoppe Joachim*, [w:] SBPN, t. 2, red. Z. Nowak, Gdańsk 1994, s. 222–223.

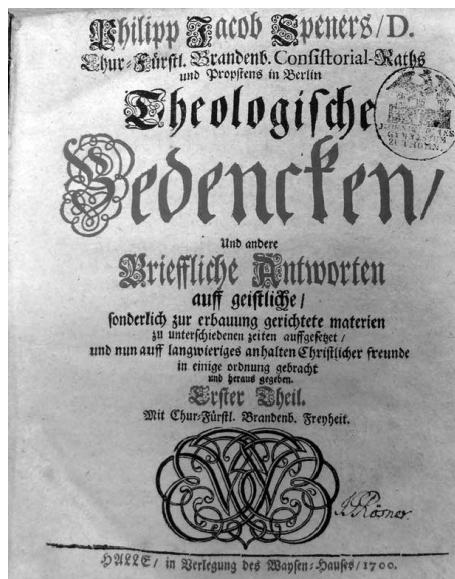
⁴⁴ *Historia rerum Prussicarum, das ist warhaffte und eigentliche Beschreibung der Lande Preussen* ukazała się po raz pierwszy w Zerbst w 1592 r., kolejny w Lipsku w 1593 r. W katalogu aukcyjnym jako rok i miejsce druku podano Zerbst 1659. Bibliografie takiej edycji nie notują, należy sądzić, że wkraśl się tu błąd drukarski. Por. W. Szczuczko, *Schütz Kaspar*, [w:] PSB, t. 36, Warszawa–Kraków 1995, s. 58; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 27, Kraków 1929, s. 281–283.

tofa Falka, kronikarza, przez dwa lata nauczyciela w gimnazjum elbląskim⁴⁵. Na uwagę w grupie poloników zasługują też trzy różne edycje tomików wierszy związanego z Gdańskiem poety Marcina Opitza oraz tekst na temat wersyfikacji pióra Jana Piotra Titiusa, innego gdańskiego poety z XVII w. i przy tym profesora miejscowego gimnazjum. Jego napisana w języku niemieckim rozprawka zatytułowana *Zwey Bücher von der Kunst, Hochdeutsche Verse und Lieder zu machen* (Gdańsk 1642) powstała pod wpływem śmierci Opitza⁴⁶. W tej grupie książek znajdujemy jeszcze *Systema phisicum* (Hanower 1617), podręcznik fizyki autorstwa Bartłomieja Keckermanna, również związanego z Gdańskiem, którego prace zyskały rozgłos europejski. Podobny sukces odniósł nieco od niego młodszy Piotr Krüger, matematyk, fizyk, a przede wszystkim astronom i twórca kalendarzy, którego wydane w Gdańsku w 1625 r. obszerne dzieło *Diatrube Paschalis* zostało wystawione na omawianej aukcji. Powiązania z miastami Prus Królewskich miał Jan Amos Komenski, autor nowoczesnego podręcznika do nauki łaciny *Janua linguarum reserata*, który uczestnicy aukcji mogli nabyć w edycji gdańskiej z 1633 r. Mieli oni również sposobność zakupu jednej z prac zaprzyjaźnionego z Komenckim Jana Jonstona, przede wszystkim lekarza i przyrodnika, a przy tym człowieka o wszechstronnych zainteresowaniach, autora popularnych książek medycznych, przyrodniczych, ale i dzieł encyklopedycznych. Na aukcji była wystawiona rozprawa *De festis Hebraeorum et Graecorum* (Jena 1670), odbiegająca od głównego nurtu badań Jonstona. Do profilu zainteresowań toruńskiego burmistrza wyjątkowo pasuje podręcznik sztuki wojennej autorstwa Ernesta Brauna, komendanta artylerii miejskiej w Gdańsku, zatytułowany *Novissimum fundamentum et praxis artilleriae* i oferowany w edycji z 1682 r., opublikowanej również staraniem bibliopoli z Gdańska Bruno Laurentiusa Tanckiego i czcionkami tamtejszej niewielkiej tłoczni prowadzonej krótko przez przybysza z Turynii Jana Fryderyka Gräfego. Książka wyróżniała się wieloma starannie wykonanymi ilustracjami miedziorytowymi, co zostało skrupulatnie odnotowane w tytulaturze.

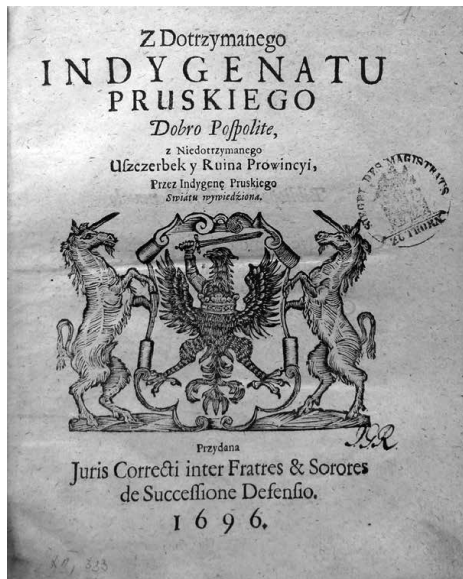
Nawet ten niepełny wgląd w kolekcję książek burmistrza Rösnera pozwala go widzieć jako człowieka podchodzącego poważnie do gromadzonego księgozbioru. Jego dbałość o książki przejawiała się między innymi w zaopatrywaniu ich w trwałe oprawy oraz w oznaczaniu przynależności podpisem. Znane nam tytuły z jego biblioteki wskazują, że duży wpływ na wybór nabywanych dzieł miała działalność zawodowa Rösnera – poświadcza to jego spore zainteresowanie literaturą prawniczą, historyczną i polityczną. Na podkreślenie zasługuje nieograniczanie się w jej wyborze do miejscowych twórców. Jak inne kolekcje z tamtego okresu, i tę cechowała różnorodność treściowa, widoczna w obecności wśród zachowanych książek nieodzownych dzieł religijnych, ale także publikacji z zakresu medycyny, geografii, wojskowości, historii literatury, a nawet językoznawstwa i literatury pięknej, zarówno pióra autorów mu współczesnych, jak i starożytnych, które mogły pochodzić z okresu edukacji przyszłego burmistrza. Kilkanaście zachowanych egzemplarzy z jego zbioru pokazuje też, że Rösner chętnie nabywał książki starannie wydane pod względem edytorskim, z bogatą szatą graficzną. Należy jedynie żałować, że nie ma możliwości całościowego zapoznania się z zainteresowaniami czytelnicy i bibliofilskimi toruńskiego burmistrza.

⁴⁵ M. Pawlak, *Nauczyciele gimnazjum elbląskiego w latach 1535–1772*, cz. II, *Rocznik Elbląski*, t. 6: 1973, s. 137.

⁴⁶ L. Mokrzecki, *Titius Jan Piotr*, [w:] SBPN, t. 4, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 369.

Karta tytułowa książki Ph. J. Spenera *Theologische Gedencken...* (Halle 1700) z podpisem J. G. Rösnera. Repr. za: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, (dalej: WBP-KK), sygn. 103782

Karta tytułowa broszury *Z dotrzymanego indygenatu pruskiego dobro pospolite...* (b. dr. i m. 1696) z inicjałami J. G. Rösnera, zamieszczonej w kločku introligatorskim. Repr. za: WBP-KK, sygn. 103782

Karta tytułowa książki G. Menochia *De praesumptionibus coiecturis...* (Kolonia 1628) z podpisem J. G. Rösnera. Repr. za: WBP-KK, sygn. 5621

From the research on the private book collection of Toruń's mayor Johann Gottfried Rösner

Toruń's mayor Johann Gottfried Rösner, who died in 1724, bequeathed a considerable book collection. However, the source base does not allow us to get fully acquainted with his reading interests. The book collection and other properties of the mayor were put up for auction in Toruń on 1 October 1725 owing to the decision of the town council. The auction catalogue to the book collection did not survive. It turns out that not all books were sold. In February 1728 some part of Rösner's book collection was put up for auction in Wittenberg. The auction catalogue has survived, and not all the books included in it were the property of Rösner. The list of Rösner's belongings includes 41 books in the folio format, and a dozen of volumes kept now in the collections of various libraries, mostly Copernicus Voivodeship Public Library in Toruń and the Library of Nicolaus Copernicus University. The above-mentioned sources let us conclude that Toruń's mayor created an interesting book collection. Being a great book lover, he also exhibited a utilitarian attitude towards books.

Zusammenfassung

Aus der Forschung über die private Büchersammlung des Thorner Bürgermeisters Johann Gottfried Rösner

Der 1724 verstorbene Bürgermeister Johann Gottfried Rösner hinterließ eine ansehnliche Bibliothek. Die vorhandene Quellenbasis gestattet uns jedoch keine vollständige Erkenntnis über seine Leseinteressen. Durch Beschluss des Stadtrates wurde die Büchersammlung ebenso wie die anderen Güter des Bürgermeisters zerstreut, als sie am 1. Oktober 1725 in Thorn versteigert wurde. Der ihr beigegebene Katalog ist nicht erhalten geblieben. Es stellte sich heraus, dass damals nicht alle Bücher verkauft wurden. Im Februar 1728 wurde ein Teil der Büchersammlung von Rösner noch in Wittenberg versteigert. Diesmal überdauerte der Katalog, aber nicht alle darin verzeichneten Bücher waren sein Eigentum gewesen. Einen bescheidenen Einblick in die Bibliothek gibt die unvollendete Liste der Rösner gehörenden Dinge, in der 41 Bücher im Folioformat sowie etwa ein Dutzend Volumina verzeichnet sind, die heute in den Beständen verschiedener Bibliotheken aufbewahrt werden, darunter vor allem die Öffentliche Woiwodschafsbibliothek – Kopernikus-Bücherei in Toruń sowie die Bibliothek der Nikolaus-Kopernikus-Universität in Toruń. Die genannten Quellen erlauben die Feststellung, dass der Thorner Bürgermeister eine interessante Sammlung geschaffen hatte, und deuten auf sein nicht nur utilitäres Verhältnis zu Büchern hin, sondern auch auf seinen bibliophilen Zugang zu den gesammelten Beständen.